

บทที่ 4

การแปลงรูปเป็นสังคมนิยม : อุตสาหกรรม และการค้า

1. สภาพอุตสาหกรรมและการค้าก่อนปี 1949

ในปี 1949 ที่จีนคอมมิวนิสต์ยึดแผ่นดินใหญ่ได้นั้น อุตสาหกรรมของจีนโดยทั่วไปมีสภาพล้าหลังมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ศูนย์กลางของอุตสาหกรรมและการค้าอยู่ในเมืองใหญ่ในแมนจูเรีย ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นมาเป็นเวลานาน นอกจากนั้นอุตสาหกรรมและการค้าที่อยู่ในเมืองท่าส่วนมากก็ถูกยึดครองหรือครอบงำโดยตะวันตกหรือญี่ปุ่น ฉะนั้นอุตสาหกรรมหนักส่วนมากที่อยู่ในแมนจูเรียจึงมีระดับการพัฒนาก้าวหน้าอย่างเทียบไม่ได้กับส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ขณะเดียวกันเมืองท่าตามสนธิสัญญา เช่น กวางโจว เซี่ยงไฮ้ และเทียนสิน ก็เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในด้านการค้า การเดินเรือ และการธนาคาร ได้เป็นแหล่งที่มีการลงทุนต่างชาติและมีความเจริญด้านการค้าต่างประเทศอย่างมาก

ในปี 1949 ประมาณ 40% ของผลผลิตอุตสาหกรรมและการค้าเป็นของรัฐ ส่วนมากเป็นกิจการประเภทคมนาคมขนส่ง และการค้าต่างประเทศ นอกนั้นเป็นอุตสาหกรรมที่รับโอนมาจากญี่ปุ่นผู้แพ้สงคราม ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ได้รับมรดกในการควบคุมวิสาหกิจของรัฐเกือบ $\frac{1}{2}$ ของมูลค่าวิสาหกิจทั้งหมด [เขียน วีระวิทย์, 2519, หน้า 71-72]

2. การจัดองค์กรใหม่ทางเศรษฐกิจ

ภายหลังการยึดครองอำนาจได้ในปี 1949 รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ได้ดำเนินการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การรับเอากิจการของรัฐบาลเก่ามาดำเนินการต่อ
- (2) การโอนกิจการของต่างชาติมาเป็นของรัฐ และ
- (3) การดูดซับวิสาหกิจเอกชนเข้าไปในสาขาของรัฐ

2.1 การรับเอากิจการของรัฐบาลชาตินิยมมาดำเนินการต่อ

หนึ่งในขั้นตอนแรกของรัฐบาลใหม่ที่ได้ดำเนินการในทันทีก็คือ การรับเอากิจการสำคัญซึ่งเคยดำเนินการโดยรัฐบาลชาตินิยมมาทำต่อ รวมทั้งยึดกิจการของนายทุน—ข้าราชการมาเป็นของรัฐทันที ดังนั้นโรงงานขนาดใหญ่ กิจการรถไฟและทางหลวง สายการบิน สถาบันการธนาคารและการพาณิชย์จำนวนหนึ่ง ได้ถูกโอนมาเป็นของรัฐบาลใหม่ทั้งหมด โดยเฉพาะการยึดธุรกิจของทุน—ข้าราชการซึ่งนับได้ $\frac{2}{3}$ ของทุนอุตสาหกรรมทั้งหมด และ $\frac{4}{5}$ ของทรัพย์สินคงที่ในอุตสาหกรรม การขนส่งและการคมนาคม ในยุคของการปลดปล่อยคณะกรรมการทรัพยากรแห่งชาติของรัฐบาลก็กมิตั้งได้ควบคุม 90% ของเหล็กและเหล็กกล้าของชาติ 33% ของถ่านหิน 67% ของอุปทานพลังงาน 45% ของซีเมนต์ รวมทั้งน้ำมันดิบและโลหะที่มีใช้เหล็กทั้งหมด นอกจากนี้ทุน—ข้าราชการยังควบคุมธนาคารส่วนใหญ่ ทางรถไฟ ทางหลวง และสายการบินทั้งหมด 45% ของการบรรทุกสินค้า 38% ของเครื่องบินด้าย และ 60% ของเครื่องทอผ้าในอุตสาหกรรมสิ่งทอ และบริษัทการค้าผูกขาดอีก 12 บริษัท โครงสร้างทั้งหมดนี้ของทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ เป็นเป้าหมายของการปฏิวัติประชาธิปไตยในจีน ในขณะที่กองทัพปลดปล่อยของประชาชนได้ทำสงครามปฏิวัติตลอดทั่วประเทศนั้นก็เข้ายึดโรงงาน เหมือง ทางรถไฟ เรือบริการไปรษณีย์ ธนาคาร ร้านค้า และวิสาหกิจอื่น ๆ ที่เป็นของรัฐบาลก็กมิตั้งหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงมาดำเนินการต่อ เป็นการเปลี่ยนกิจการเหล่านี้มาเป็นวิสาหกิจสังคมนิยมที่เป็นของประชาชน สิ่งเหล่านี้จึงได้กลายมาเป็นกระดูกสันหลังของระบบรัฐวิสาหกิจของพรรคตนเอง ในปี 1949 เฉพาะในอุตสาหกรรมวิสาหกิจจำนวน 2,858 แห่ง ซึ่งทำการจ้างคนงานทั้งหมด 750,000 คน ได้ถูกยึดจากทุน—ข้าราชการมาเป็นของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ และมีมูลค่าทรัพย์สินรวมทั้งสิ้นจาก 10—20 พันล้านดอลลาร์ [C.Y. Cheng, 1963, p. 61. และ Hu Gengkang and Others, 1984, pp. 4—5.] ตามสถิติของคอมมิวนิสต์ วิสาหกิจเหล่านี้ได้ก่อเป็นฐานเริ่มต้นของอุตสาหกรรมสังคมนิยม และระหว่างปี 1949 ได้ก่อให้เกิดผลผลิตคือ 41% ของมูลค่ารวมของผลผลิตอุตสาหกรรมทันสมัย 68% ของถ่านหิน 92% ของเหล็กหลอม 97% ของเหล็กกล้า 68% ของซีเมนต์ และ 53% ของผ้าฝ้าย [Chen and Galenson, 1969, p. 144.] สาขาเศรษฐกิจสังคมนิยมยังได้ครอบคลุมถึงทางรถไฟทั้งหมดและส่วนใหญ่ของการขนส่งที่ทันสมัยอื่น ๆ ส่วนใหญ่ของธนาคารและส่วนมากของการค้าภายในและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่แรกเริ่มบุคลากรด้านเทคนิคและการจัดการยังคงอยู่ ดังนั้นวิสาหกิจจึงสามารถดำเนินการอยู่ต่อไป แต่ทันทีที่รัฐบาลใหม่ได้รวบรวมอำนาจการควบคุมของตนไว้ได้ สิ่งที่เรียกว่า “การปฏิรูปประชาธิปไตย” (democratic reform) ได้ถูกลงมือดำเนินการเพื่อขจัดอดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการดังกล่าว บุคลากรชั้นนำในรัฐวิสาหกิจได้ค่อย ๆ ถูกแทนที่โดยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการของพรรค (Party cadres) และผู้จัดการ

ที่เชื่อถือได้ทางการเมือง ปรากฏว่าการปฏิรูปได้ทำการขจัดบุคคลหลายแสนคนออกจาก รัฐวิสาหกิจ

2.2 การโอนกิจการของต่างชาติมาเป็นของรัฐ

ในกรณีธุรกิจของต่างชาติ รัฐบาลใหม่ได้ใช้วิธีกำหนดข้อจำกัดในกิจกรรมของ วิสาหกิจต่างชาติ และรัฐได้เข้มงวดอย่างมากภายหลังเกิดสงครามเกาหลี ดังนั้นธุรกิจต่างชาติ ขนาดใหญ่ส่วนมากที่ดำเนินการในจีนไม่อาจทำธุรกิจต่อไปได้ เนื่องจากผลของการควบคุมสัญญา ขายส่ง อุปกรณ์วัตถุดิบและแรงงานโดยเจ้าหน้าที่ เมื่อสิ้นปี 1952 วิสาหกิจต่างชาติเกือบทั้งหมด พบว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะดำเนินการต่อไป และได้เลือกที่จะออกไปจากจีน ในที่สุดกิจการ เหล่านี้จึงยินดีที่จะโอนทรัพย์สินทั้งหมดของตนให้แก่รัฐบาลยิ่งกว่าการจ่ายค่าจ้างต่อไปให้แก่ ลูกจ้าง ผลก็คือรัฐบาลได้รับทรัพย์สินมีมูลค่านับร้อย ๆ ล้านปอนด์ เฉพาะของอังกฤษมีมูลค่า ถึง 200 ล้านปอนด์โดยไม่ต้องจ่ายชดเชยให้ [Hughes and Luard, 1975, p. 94.]

2.3 การแปลงรูปเป็นสังคมนิยม : วิสาหกิจเอกชน

วิสาหกิจเอกชนที่จะกล่าวต่อไปนี้หมายถึงกิจการอุตสาหกรรมและการค้าของ นายทุน ซึ่งได้แก่โรงงานและร้านค้าที่เป็นของนายทุนแห่งชาติ เนื่องจากทุน—ข้าราชการนั้นได้ ถูกยึดและโอนไปเป็นทรัพย์สินของรัฐประชาชนในภายหลังการได้รับชัยชนะในการปฏิบัติของ ประชาชนแล้ว สำหรับการดำเนินการของรัฐในการดูดซับวิสาหกิจเอกชนเข้าไปในสาขาของ รัฐนั้น ไม่ได้ใช้วิธีการโอนกิจการเป็นของรัฐทันที แต่ใช้วิธีการค่อย ๆ แทรกซึม เนื่องจากแนว คิดในการกำจัดนายทุนออกไปจากวงการอุตสาหกรรมและการค้า เป็นเป้าหมายร่วมกันของพวก คอมมิวนิสต์ เพราะมีความเชื่อตามลัทธิมาร์กซิสต์ว่าผู้ที่เป็นเจ้าของเครื่องมือในการผลิตย่อม กุมชะตากรรมทางการเมืองของสังคมไว้ด้วย ฉะนั้นพวกมาร์กซิสต์จึงเชื่อว่าชนชั้นกรรมาชีพ จะต้องเป็นเจ้าของเครื่องมือในการผลิตเอง จึงไม่มีการชู้ตริตแรงงานกัน ซึ่งผู้นำจีนก็มีความเชื่อ เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม เขาก็ได้แนะนำให้ขจัดลัทธิทุนนิยมแบบค่อยเป็นค่อยไป ดังจะเห็น ได้จากบทความใน “On Coalition Government” ที่ตีพิมพ์ในปี 1945 เหมาเจ๋อตุงได้เขียนไว้ว่า : “งานของระบบประชาธิปไตยแผนใหม่ของเราคือ... ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมเอกชน อย่างเสรี ซึ่งเป็นประโยชน์แทนการควบคุมการประกอบอาชีพของประชาชน และปกป้อง ทรัพย์สินส่วนตัวที่ได้มาทั้งหมดอย่างซื่อสัตย์” แม้กระทั่งหลังจากที่ขึ้นมามีอำนาจ คอมมิวนิสต์ จีนยังคงทราบดีถึงความจำเป็นในการอัดฉีดความเชื่อมั่นเข้าไปในสาขาเศรษฐกิจที่เป็นของ เอกชน เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งบุคลากรที่ชำนาญงานและทุน สำหรับขั้นตอนแรก ๆ ของแผนการ ฟืนฟู และพัฒนาอุตสาหกรรม มาตรา 26 ของโครงการร่วม (Common Program) ซึ่งได้กำหนด

ในปี 1949 ได้ประกาศว่า “หลักการขั้นพื้นฐานของการก่อสร้างสำหรับสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็คือ การบรรลุเป้าหมายของการผลิตที่กำลังพัฒนา... โดยอาศัยนโยบายที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและส่วนตัว และเป็นประโยชน์แก่ทั้งแรงงานและทุน...” [Hughes and Luard, 1975, p. 89.] ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงไม่ได้ยึดโอนกิจการเอกชนเป็นของรัฐโดยทันที แต่ค่อย ๆ เข้าไปแทรกแซง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วง 1949–1957 รัฐบาลคอมมิวนิสต์ได้พยายามดำเนินการในการควบคุมวิสาหกิจเอกชน โดยให้รัฐเป็นเจ้าของร่วมอยู่ด้วย หรือให้รัฐเป็นเจ้าของทั้งหมด และธุรกิจเอกชนที่มีนายทุนเป็นเจ้าของจึงเป็นกิจการที่ถูกรัฐบาลเพ่งเล็งให้มีการแปลงรูปเป็นอันดับแรก

ได้มีการกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างนายทุนข้าราชการ (Bureaucratic capitalist) กับระแถมพีแห่งชาติ (National bourgeoisie) คือ [Hughes and Luard, 1975, p. 89.]

— National bourgeoisie มีฐานะเป็น “พันธมิตรของกรรมาชีพ” ที่ยอมรับได้และการคงอยู่ของคนกลุ่มนี้เป็นสิ่งจำเป็นในช่วงระยะการเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยแผนใหม่ ระแถมพีแห่งชาตินี้ประกอบด้วยพวกกระแถมพีชั้นกลาง (Middle bourgeoisie) ซึ่งได้แก่นักอุตสาหกรรมและพ่อค้าเอกชน ผู้ซึ่งยังคงอยู่ในจีนและไม่ได้ต้องโทษหรือถูกริบทรัพย์สินในฐานะเป็นผู้ต่อต้านการปฏิวัติและยังคงดำเนินธุรกิจของเขาต่อไป

— Bureaucratic capitalist หมายถึงนายทุนซึ่งได้สร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายทุนรายใหญ่ ๆ เพียงไม่กี่ราย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลชาตินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 4 ตระกูลใหญ่ (Four families) อันได้แก่

- (1) Chiang
- (2) Sung
- (3) Kung
- (4) Chen
{

 Chen Li-fu
 Chen Li-kuo

ซึ่งกลุ่มนายทุนข้าราชการนี้ทันทีที่คอมมิวนิสต์ขึ้นครองอำนาจ ทรัพย์สินทั้งหมดก็ถูกริบ และรัฐได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการที่จะทำลายวิสาหกิจเอกชนประเภทนายทุนเป็นเจ้าของเป็นอันดับแรก

ในช่วงแรกของสาธารณรัฐประชาชน เศรษฐกิจนายทุนยังคงเป็นส่วนที่สำคัญของเศรษฐกิจจีน ตามสถิติปี 1949 มีวิสาหกิจอุตสาหกรรมของนายทุน 123,000 แห่ง ทำการจ้างคนงาน 1.64 ล้านคนหรือ 53.6% ของจำนวนคนงานอุตสาหกรรมทั้งหมด มูลค่าผลผลิตรวมมี

จำนวน 6.8 พันล้านหยวน นับได้ 48.7% ของผลผลิตรวมของชาติ สัดส่วนที่ผลิตโดยอุตสาหกรรม เอกชนในผลผลิตอุตสาหกรรมสำคัญบางประเภทได้แก่ 46.7% ของเส้นใยฝ้าย 40.3% ของผ้าฝ้าย 79.4% ของแป้ง 80.4% ของบุหรี 80.6% ของไม้ขีดไฟ 28.3% ของถ่านหิน 79.6% ของมอเตอร์ไฟฟ้า และ 59.4% ของโซดาไฟ จากการสำรวจปี 1950 แสดงให้เห็นว่ามีวิสาหกิจการค้าเอกชน 4.02 ล้าน หน่วย (รวมทั้งธุรกิจขนาดเล็ก) ทำการจ้างงาน 6.62 ล้านคน รายรับทั้งหมดมีจำนวน 18.2 พันล้านหยวน นับได้เป็น 76% ของปริมาณการขนส่งของชาติและ 85% ของปริมาณการ ขยายปลึก [Hu Gengkang and Others, 1984, p. 25.]

เศรษฐกิจนายทุนทำหน้าที่ 2 บทบาทในเวลาเดียวกัน เนื่องจากความล่าช้าทางเศรษฐกิจ ของจีน การผลิตส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ความยากลำบากเกิดขึ้นในการฟื้นฟูเศรษฐกิจอันเป็นผลจาก สงคราม และความสามารถของเศรษฐกิจรัฐสังคมนิยมที่จะสนองความจำเป็นในการสร้าง ชาติและชีวิตของประชาชน อุตสาหกรรมและการค้าของเอกชนจึงยังคงมีบทบาทช่วยส่งเสริม ในการเกี่ยวพันกับเศรษฐกิจรัฐสังคมนิยม โดยการได้รับสินค้าจากอุตสาหกรรมนายทุน รัฐ ก็สามารรถแลกเปลี่ยนธัญพืช วัตถุุดิบด้านอุตสาหกรรมและผลผลิตเกษตรอื่น ๆ จากพวกชาวนา ได้มากขึ้น และเก็บไว้เพียงพอสำหรับจำหน่าย สิ่งนี้จะช่วยสร้างพันธมิตรทางเศรษฐกิจที่ แข็งแกร่งระหว่างคนงานกับพวกชาวนาและทำให้ราคาคงที่ วิสาหกิจนายทุนซึ่งได้จ้างช่าง เทคนิคและผู้จัดการจำนวนมากได้ถูกใช้เพื่อฝึกอบรมบุคลากรเหล่านี้ให้มากขึ้นเพื่อการสร้างชาติ ความก้าวหน้าของเศรษฐกิจนายทุนยังได้ให้เงินกองทุนจำนวนมากแก่รัฐ ซึ่งสามารถเข้า ครอบครองส่วนกำไรของนายทุนโดยผ่านการเก็บภาษีและการกำหนดราคาเศรษฐกิจนายทุน มีขบวนการการค้าภายในและต่างประเทศที่กว้างขวาง ซึ่งได้ถูกใช้เพื่อทำให้เศรษฐกิจในเมืองและ ในชนบทฟื้นตัวขึ้นและขยายการค้าต่างประเทศ เหล่านี้เป็นบทบาทในทางบวกของเศรษฐกิจ นายทุนในเศรษฐกิจของชาติและชีวิตของประชาชน

เศรษฐกิจนายทุนยังมีบทบาทในทางลบด้วยเช่นกัน เนื่องจากมันอยู่บนฐานของการ ขูดรีดและการแสวงหาผลกำไรอย่างแท้จริง ทำให้กลายเป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนความมั่งคั่ง ของสังคมไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของนายทุน การแข่งขันและความสับสนอลหม่านในการผลิต ลักษณะของระบบทุนนิยม มุ่งไปสู่ความขัดแย้งกับแผนของรัฐ แรงจูงใจด้านกำไรของนายทุน ซึ่งบ่อยครั้งได้ส่งให้พวกเขาทำผิดกฎหมาย เป็นตัวทำลายการพัฒนาเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามไม่เหมือนกับชนชั้นนายทุน-ข้าราชการ หรือชนชั้นเจ้าของที่ดิน คักคินา ที่ว่า พวกกรรมสิทธิ์แห่งชาติมีฐานะทางการเมือง 2 ฐานะคือ ในช่วงของการปฏิวัติ ประชาธิปไตย พวกเขามี 2 ด้านคือด้านปฏิวัติและด้านประนีประนอมได้เข้าร่วมปฏิวัติใน

สถานการณ์หนึ่ง และได้ประนีประนอมกับศัตรูในอีกสถานการณ์หนึ่ง ในช่วงการปฏิวัติสังคมนิยม พวกเขาได้ขูดรีดคนงานเพื่อผลกำไร แต่ได้สนับสนุนธรรมเนียมของสาธารณรัฐประชาชนและยังได้แสดงความตั้งใจที่จะยอมรับการแปลงรูปเป็นสังคมนิยม

ในแง่ของ 2 บทบาทของเศรษฐกิจนายทุนแห่งชาติ และ 2 ฐานะทางการเมืองของกรรมกรแห่งชาติ พรรคคอมมิวนิสต์จีนและรัฐบาลประชาชนจึงได้เอานโยบายการใช้ประโยชน์การจำกัดและการแปลงรูปอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุนมาใช้

การใช้ประโยชน์ หมายถึงการใช้บทบาททางบวกของอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุนในเศรษฐกิจของชาติและชีวิตของประชาชน ในช่วงการปฏิวัติประชาธิปไตยหลังชัยชนะเศรษฐกิจนายทุนได้รับอนุญาตให้คงอยู่และพัฒนา และยอมให้มีกำไรบ้างในการอุปทานวัตถุดิบและการจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ระหว่าง 1949—1952 มูลค่าผลผลิตรวมของอุตสาหกรรมนายทุนเพิ่มขึ้น 54% และปริมาตรการขายปลีกในการค้าของเอกชนได้เพิ่มขึ้น 18.6% [Hu Gengkang and Others, 1984, p. 27.]

การจำกัด หมายถึงการจำกัดบทบาททางลบของอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุนในเศรษฐกิจของชาติและชีวิตของประชาชน รัฐได้รักษาการขูดรีดของนายทุนไว้ภายในขอบเขตที่จำกัดโดยใช้นโยบายภาษีและราคา การประกันแรงงาน และการตรวจตราการกระจายผลกำไรของวิสาหกิจนายทุน รัฐใช้เครื่องมือทั้งทางเศรษฐกิจและทางบริหาร เพื่อระงับความสับสนอลหม่านในการผลิตของนายทุน และได้ประกาศห้ามการโกงในการจำหน่าย การค้ากำไรเกินควรและการกระทำที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ ของพวกนายทุน การต่อสู้อย่างรุนแรงได้เกิดขึ้นเนื่องจากการจำกัดของรัฐบาลและการต่อต้านของพวกนายทุนต่อข้อจำกัดดังกล่าว ในปี 1949 และ 1950 ด้วยการฉวยประโยชน์จากความยุ่งยากทางการเงินและเศรษฐกิจ พวกนายทุนได้ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อถึง 4 ช่วงโดยการเก็บเงินไว้เฉย ๆ และการเก็งกำไร แต่รัฐบาลก็สามารถแก้ปัญหาได้ สุดท้ายราคาได้ถูกทำให้มีเสถียรภาพในฤดูใบไม้ผลิปี 1950 ในปี 1952 รัฐได้รณรงค์ให้มีการต่อต้าน 5 ประการสำหรับการทำผิดกฎหมายของพวกนายทุน

การแปลงรูปเป็นสังคมนิยม หมายถึงการทำให้ปัจจัยการผลิตที่เป็นของนายทุนตกเป็นกรรมสิทธิ์สังคมนิยม ได้มีการดำเนินการ 2 ขั้นตอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้ ขั้นตอนแรกคือการเปลี่ยนจากทุนนิยมไปเป็นรัฐนายทุน และขั้นตอนที่ 2 คือการเปลี่ยนจากรัฐนายทุนไปเป็นสังคมนิยม จะต้องให้เวลานายทุนพอที่จะปรับตัวเองไปสู่การแปลงรูปเป็นสังคมนิยม ต้องมีช่วงของการค่อย ๆ เปลี่ยนจากทุนนิยมไปเป็นรัฐนายทุน ณ ระดับต่ำกว่าของรัฐนายทุน ธุรกิจนายทุนในอุตสาหกรรมได้รับวัตถุดิบมาทำการผลิตจากรัฐบาล ทำการผลิตตามคำสั่งของ

รัฐบาลหรือขายสินค้าทั้งหมดแก่รัฐบาลเพื่อจำหน่าย และผู้ที่อยู่ในการค้าก็ทำหน้าที่ในฐานะตัวแทนขายให้กับการค้าของรัฐ ณ ระดับที่สูงกว่าของรัฐนายทุน ธุรกิจของนายทุนจะตกอยู่ในรูปกรรมสิทธิ์ร่วมรัฐ—เอกชน มาตรการที่นำมาใช้อาทิเช่น [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 73] :

- (1) นำเอาวิธีการปฏิบัติในด้านการเงินและการงบประมาณมาเป็นเครื่องมือบังคับ
- (2) รัฐบาลเข้าทำการธนาคารและสินเชื่อเสียเอง
- (3) เข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การแลกเปลี่ยนเงินตรา
- (4) ควบคุมการค้าภายในและภายนอกอย่างใกล้ชิด
- (5) ใช้บัตรปันส่วนอาหารและการเพิ่มภาษี
- (6) การบังคับให้ออมทรัพย์
- (7) การควบคุมการเดินทางและการเลือกงาน

เหล่านี้เป็นเครื่องมืออย่างดีในการบังคับให้เปลี่ยนระบบการผลิต

3. ขั้นตอนในการควบคุมวิสาหกิจของเอกชน

3.1 ขั้นตอนในช่วง 1950—1954

3.1.1 ขั้นตอนในปี 1950—1951 : ต้นปี 1950 รัฐบาลได้เริ่มมาตรการการควบคุมอำนาจของธุรกิจเอกชน ในฐานะเป็นมาตรการหนึ่งของการควบคุมจากส่วนกลางที่มีต่อเศรษฐกิจของชาติ ขั้นแรก เพื่อประกันการดำเนินกิจการต่อไปของโรงงานเอกชน รัฐออกคำสั่งให้ทำการแปรรูปและทำการผลิตผลผลิตที่รัฐอุปทานวัตถุดิบให้ หน่วยการค้าของเอกชนได้รับอนุญาตให้ทำหน้าที่เป็นผู้จำหน่ายปลีกหรือเป็นเอเยนต์นายหน้าให้แก่องค์การค้าของรัฐ นอกจากนี้วิสาหกิจของเอกชนทั้งในอุตสาหกรรมและการค้าถูกกำหนดให้ต้องทำรายงานที่สมบูรณ์เกี่ยวกับการซื้อขายรายวัน (current transaction) ฐานะทางการเงินของธุรกิจ และกิจกรรมทุก ๆ ด้านของตนส่งให้แก่รัฐ ต่อมาในวันที่ 31 ธันวาคม 1950 รัฐได้ออกประกาศว่าด้วย “ระเบียบชั่วคราวเกี่ยวกับวิสาหกิจเอกชน” (Provisional Regulation for Private Enterprises) เพื่อควบคุมวิสาหกิจของนายทุนในระเบียบการนี้ [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 74 และ Hughes and Luard, 1975, p. 90.] :

(1) ได้จำกัดขอบเขตธุรกิจที่เอกชนจะทำได้และผู้ประกอบการจะต้องขออนุมัติจากรัฐบาล คือกำหนดรายละเอียดภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งสาขาเอกชนจะสามารถทำธุรกิจต่อไปได้ และธุรกิจจะต้องเสนอแผนการผลิตและการขายที่สมบูรณ์ของตนต่อรัฐบาลเพื่ออนุมัติ (ปกติผ่านกระทรวงที่เกี่ยวข้อง)

(2) กำหนดให้วิสาหกิจต้องกระจายรายได้ในรูปเงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้น และจัดให้มีกองทุนสวัสดิการและการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในสัดส่วนที่กำหนดโดยข้อบังคับของรัฐ

(3) กำหนดให้ผู้ประกอบการต้องฝากเงินในธนาคารของรัฐเป็นประจำวัน และ

(4) กำหนดให้รัฐเข้าควบคุมการดำเนินงานประจำวัน

ในปี 1951 รัฐได้ใช้มาตรการต่าง ๆ ในการเปลี่ยนวิสาหกิจเอกชนให้เป็นวิสาหกิจร่วมรัฐ—เอกชน (State-capitalist sector) อาทิเช่น

(1) มาตรการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคือการเพิ่มภาษีให้หนักขึ้นบวกกับการที่รัฐผูกขาดวัตถุดิบและบริการเกือบทั้งหมด ทำให้รัฐอยู่ในฐานะบีบบังคับวิสาหกิจเอกชนได้โดยดขยวัตถุดิบหรือขายในราคาแพง สิ่งเหล่านี้รวมทั้งระเบียบและข้อห้ามต่าง ๆ ที่บังคับเอากับวิสาหกิจเอกชน ทำให้วิสาหกิจเอกชนตกอยู่ในข่ายที่อาจถูกทำลายได้ตลอดเวลา ซึ่งเท่ากับวิสาหกิจเอกชนตกอยู่ใต้อำนาจการควบคุมของรัฐโดยปริยาย [เจียน ซีระวิทย์, 2519, หน้า 74–75]

(2) มาตรการที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการทำลายวิสาหกิจเอกชนคือการรณรงค์มวลชน (Mass campaign) สิ้นปี 1951 รัฐบาลได้นำเอาการรณรงค์ต่อต้านนายทุนที่มีชื่อเสียงมาใช้คือ “ขบวนการต่อต้าน 5 ประการ” (Five-Antis’ movement หรือ Wufan) ซึ่งได้แก่การต่อต้าน

(ก) การให้สินบนข้าราชการ

(ข) การหนีภาษี

(ค) การโกงรัฐบาลในสัญญาหรือการฉ้อโกง

(ง) การขโมยทรัพย์สินของรัฐ และ

(จ) การขโมยข้อมูลลับในทางเศรษฐกิจของรัฐในวงการธุรกิจ

การต่อต้าน 5 ประการนี้มีเป้าหมายโจมตีพวกนายทุนหรือพวกชนชั้นกลาง พร้อมกันนี้ก็ได้รับการนำเอา “ขบวนการต่อต้าน 3 ประการ” (“Three-Antis’ movement หรือ Sanfan) ซึ่งได้แก่การต่อต้าน

(ก) การฉ้อราษฎร์บังหลวง

(ข) การทำตัวเป็นเจ้านาย และ

(ค) การใช้ของราชการฟุ่มเฟือย

ขบวนการต่อต้าน 3 ประการนี้ใช้กับพวกข้าราชการ คือ พวก cadres และ functionaries ผู้ซึ่งได้แสวงหาประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ของตน การรณรงค์นี้เป็นความพยายามที่จะให้ระบบบริหาร

ใหม่อันใหญ่โตมีชีวิตชีวาขึ้น การรณรงค์นี้นำเอาระบบข้าราชการที่ขยายใหญ่ขึ้นมาอยู่ภายใต้การควบคุมของส่วนกลางโดยทั่วถึงมากขึ้น พร้อมด้วยกรกล่าวโทษ การ “พิจารณาคดี” ในที่สาธารณะและการโฆษณาอย่างขนานใหญ่ Wufan และ Sanfan เป็นการรณรงค์ของประชาชน การสืบสวนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการและพวกนายทุน ทำร่วมกันในที่สาธารณะด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน [Jean Chesneaux, 1979, pp. 49–50.]

3.1.2 ขั้นตอนในปี 1952 : วิสาหกิจเอกชนได้พัฒนาอย่างรวดเร็วระหว่างสงครามเกาหลี ทั้งนี้เนื่องจากการสั่งซื้อของรัฐที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากมูลค่ารวมของผลผลิตอุตสาหกรรมของเอกชนได้เพิ่มขึ้นประมาณ 70% ระหว่างเดือนตุลาคม 1949–กันยายน 1952 [Chen and Galenson, 1969, p. 145.] เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของสาขาเอกชนและเพื่อจัดทำไรของเอกชน การรณรงค์ที่เรียกว่า “การต่อต้าน 5 ประการ” ดังที่กล่าวแล้วจึงได้ถูกนำมาใช้ในช่วงเดือน ม.ค.–เม.ย. 1952 โดยมีเป้าหมายโจมตีพวกนายทุน พวกถูกจ้างถูกสนับสนุนให้กล่าวปรักปรำนายจ้างต่อเจ้าหน้าที่ การชุมนุมของมวลชนได้ถูกจัดขึ้นทั่วประเทศเพื่อกระตุ้นความรู้สึกต่อต้านชนชั้นนายทุน ความรุนแรงของการรณรงค์ได้สร้างความหวาดกลัวแก่นักวิสาหกิจเอกชน และเพื่อเป็นการเอื้อแก่รัฐในการรับเอากิจการของนายทุนไว้ จากการรณรงค์ดังกล่าวเป็นธรรมดาที่มักปรากฏว่านายทุนได้ทำผิดไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ดังนั้นในระยะ 6 เดือนแรกของปี 1952 ปรากฏว่า 450,000 ธุรกิจได้ถูกตรวจตราใน 7 เมืองใหญ่ และพบว่า 76% ทำความผิดต่าง ๆ [Jean Chesneaux, 1979, p. 50.] โทษที่ได้รับคือการปรับอย่างหนัก รัฐได้ค่าปรับมหาศาลจากนักอุตสาหกรรมและพวกพ่อค้า ผลก็คือ ทุนร่อยหรอ จะปิดกิจการก็ไม่ได้เพราะจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลก่อน ซึ่งรัฐก็ไม่อนุญาตเนื่องจากเกรงว่าจะเกิดปัญหาการว่างงานและการระส่ำระสายในทางเศรษฐกิจ ทางออกก็คือ หันมากู้เงินจากธนาคารของรัฐ ซึ่งปกติให้กู้ในลักษณะเป็นหุ้นส่วน ด้วยวิธีนี้วิสาหกิจเอกชนจึงแปรสภาพเป็นวิสาหกิจร่วมรัฐ–เอกชน (State-private sector) นอกจากนี้ในอุตสาหกรรมสิ่งอำนวยความสะดวกของเอกชนในสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้นได้ถูกใช้เพื่อผลิตให้แก่รัฐ ดังจะเห็นได้จากในปี 1949 สัดส่วนของมูลค่ารวมของผลผลิตที่ถูกแปรรูปและผลิตโดยโรงงานเอกชนสำหรับรัฐในมูลค่ารวมของผลผลิตอุตสาหกรรมของเอกชนทั้งหมดมีจำนวน 12% สัดส่วนได้เพิ่มขึ้นเป็น 29% ในปี 1950 43% ในปี 1951 56% ในปี 1952 62% ในปี 1953 79% ในปี 1954 และ 82% ในปี 1955 [Chen and Galenson, 1969, p. 145.]

ข้อสังเกต การรณรงค์เบื้องต้นเป็นเหตุผลทางการเมืองอย่างแท้จริง จุดมุ่งหมายคือการทำให้วิสาหกิจเอกชนเสียชื่อเสียงในสายตาของประชาชน และการผลักดันให้นายทุนเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจ นอกจากนี้การรณรงค์ยังถูกพิจารณาว่าเป็นวิธีการที่สะดวกในการที่จะ

ปกกออกการอมของชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องการอย่างเร่งด่วนสำหรับโครงการสร้างทุนของรัฐบาลเอง

กลางปี 1952 การรณรงค์ได้บรรลุผล และได้มีการกำหนดว่าเจ้าหน้าที่อาจจะ “รวมการผ่อนผันกรรณาเข้ากับการกวดขัน” คือรัฐบาลได้ช่วยวิสาหกิจเอกชนโดยการให้กู้ยืมเงิน การซื้อและการสั่งซื้อใหม่ การทำเช่นนี้ทำให้วิสาหกิจเอกชนต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลมากขึ้น ในเดือน มิ.ย. 1952 ได้มีการประชุมขั้นเตรียมการเพื่อก่อตั้ง The All-China Federation of Industry and Commerce ซึ่งมีหน้าที่คือ

- (ก) การใช้อำนาจควบคุมธุรกิจเอกชน และ
- (ข) การช่วยเหลือเพื่อรวมธุรกิจเอกชนที่จำเป็นเข้ากับเศรษฐกิจที่ถูกวางแผนโดยรัฐ (State planned economy)

3.1.3 ขั้นตอนในปี 1953—1954 : การผ่อนคลายดังกล่าวดำเนินไปไม่นาน ในเดือนตุลาคม 1953 รัฐได้จัดให้มีการประชุมนักธุรกิจเอกชนจากทั่วประเทศ คือ The National Congress of Industry and Commerce และได้ระบุอย่างชัดเจนว่าจุดมุ่งหมายแรกของรัฐบาลคือการทำให้เศรษฐกิจเป็นสังคมนิยมอย่างสมบูรณ์ ซึ่งอุตสาหกรรมเอกชนไม่มีอีกต่อไปและว่าในระหว่างนั้นสาขาเอกชนจำต้องถูกรวมเข้ากับเศรษฐกิจที่ดำเนินการโดยรัฐ (state-run economy) ตลอดอย่างทั่วถึง Li Wei-han ผู้นำจีนซึ่งรับผิดชอบกิจกรรม “แนวร่วม” (united front) ทั้งหมดได้แจ้งให้นักธุรกิจทราบอย่างชัดเจนถึงข้อจำกัดซึ่งพวกเขาสามารถดำเนินการธุรกิจต่อไปได้ และกล่าวว่า ‘แนวทางโดยทั่วไป’ ใหม่ (New ‘general line’) สำหรับขั้นตอนของการเปลี่ยนก่อนการบรรลุถึงขั้นสังคมนิยม หมายถึง “การพัฒนาอย่างมั่นคงของส่วนสังคมนิยมต่าง ๆ ในเศรษฐกิจของชาติ การค่อย ๆ ปฏิรูปของส่วนที่มีสังคมนิยม และการค่อย ๆ พัฒนาอุตสาหกรรมสังคมนิยมของประเทศ...” อันนี้คงจะรวมถึงการแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมเอกชนระหว่างช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลง เช่น ประมาณแผนห้าปี 3 แผน

ผลประโยชน์ของวิสาหกิจที่ให้แก่สวัสดิการของชาติจะถูกใช้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ธุรกิจที่ส้าหลังในการผลิตและการจัดการจำต้องถูก “ปฏิรูป” ปราบกฏการณ์เช่นนี้ หมายความว่าธุรกิจดังกล่าวอย่างน้อยที่สุดจะต้องถูกบังคับให้ยอมรับวิธีการที่ทันสมัยกว่า ซึ่งในตัวของมันเองก็อาจถูกรับไปดำเนินการต่อโดยรัฐ บ่อยครั้งที่รัฐได้ใช้ถ้อยคำที่สละสลวยเพื่อขอยกในการที่รับเอาธุรกิจขนาดเล็กเข้าไปในหน่วยเศรษฐกิจต่าง ๆ โดยผลการ ในกรณีของการแสวงหากำไรซึ่งเป็นลักษณะของกรรมพันธ์นั้น ทำความเสียหายอย่างยิ่งต่อสวัสดิการของชาติ จำต้องถูกกำจัด

ดังนั้นก้าวต่อไปที่ถูกดำเนินการโดยรัฐบาลก็คือ ระบบรัฐนายทุน (State capitalism) : การใช้ระบบรัฐนายทุนได้ถูกวางแผนไว้อย่างชัดเจนในฐานะเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงบนเส้นทางไปสู่การโอนกิจการวิสาหกิจเอกชนเป็นของรัฐ ภายใต้ระบบรัฐนายทุน

(ก) วิสาหกิจเอกชน จัดหาทรัพย์สินทุนเกือบทั้งหมดรวมทั้งบริการด้านจัดการ แต่การชี้นำโดยส่วนรวม รวมทั้งในบางครั้งการจัดหาทุนเพิ่มนั้นให้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของรัฐ

(ข) กำไรถูกจัดสรรออกเป็น

- ส่วนหนึ่งเข้าสู่รัฐในรูปการเสียภาษี
- ส่วนหนึ่งนำกลับไปใช้พัฒนากิจการในอนาคตและให้เป็นสวัสดิการแก่คนงาน
- อีกส่วนหนึ่งกระจายในหมู่ผู้ถือหุ้น

รัฐบาลสรุปว่าเจ้าของเดิมได้รับการประกันกำไรอย่างสมเหตุสมผล รูปแบบสูงสุดของรัฐนายทุนก็คือ วิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน (Jointly operated state-private enterprise) และได้มีการแจ้งให้นักธุรกิจทราบโดยแน่ชัดว่า การดำเนินธุรกิจของพวกเขาจะอยู่ต่อไปไม่นาน ในอีก 2 ปีต่อมารัฐก็ได้รับเอากิจการของเอกชนมาเป็นของรัฐ [Hughes and Luard, 1975, p. 92.] จากสถิติ จำนวนวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชนได้เพิ่มขึ้นหลังการรณรงค์ต่อต้าน 5 ประการ ในปี 1949 มีวิสาหกิจดังกล่าวเพียง 193 แห่ง จ้างบุคลากรราว 100,000 คน ถึงสิ้นปี 1953 เพิ่มขึ้นกว่า 1,000 แห่ง และจ้างบุคลากรจำนวน 270,000 คน [Chen and Galenson, 1969, p. 145.] และได้พัฒนาอย่างรวดเร็วจนสิ้นปี 1955 และช่วงแรกของปี 1956

สรุปขั้นตอนการดำเนินการควบคุมวิสาหกิจเอกชน : รัฐได้ค่อย ๆ ดำเนินการรับเอากิจการของสาขาเอกชนไปทำต่อ วิสาหกิจบางอย่างที่ถูกรับไปทำต่อในช่วงแรก ๆ มักเป็นกิจการของอาชญากรสงคราม ผู้ร่วมมือ นายทุนศักดินา รัฐบาลจีนชาตินิยม อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วเป็นการค่อย ๆ เข้าไปแทรกแซงคือ

- ระยะแรกเมื่อวิสาหกิจจำนวนมากอาจต้องปิดกิจการ แต่เนื่องจากมีกฎหมายห้ามปลดคนงาน รัฐบาลจึงเสนอการประกันการขายผลผลิตของธุรกิจ
- การขยายตัวของการผูกขาดการค้าขายส่งทั้งหมดของรัฐ ทำให้ธุรกิจส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาการขายให้แก่องค์กรของรัฐ
- แหล่งเงินเชื่อทั้งหมดอยู่ในมือของรัฐบาล

ข้อสำคัญในการดำเนินธุรกิจร่วมระหว่างรัฐและเอกชนนั้น รัฐเป็นฝ่ายนำอย่างชัดเจนคือ

- (ก) ต้องดำเนินธุรกิจให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจของชาติ
- (ข) การดำเนินงานและการจัดการต้องอยู่ภายใต้การนำของพนักงานของรัฐที่ได้รับมอบหมาย ในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง อำนาจตัดสินอยู่ที่องค์กรของรัฐที่มีความรู้ด้านนั้น ๆ
- (ค) รัฐและธนาคารของรัฐเป็นองค์กรควบคุมการเงินของวิสาหกิจ และ
- (ง) กำไรต้องแจกจ่ายตามเกณฑ์ที่รัฐวางไว้ เช่น 25% ของกำไรเป็นส่วนแบ่งผู้ถือหุ้นและเงินเดือนของผู้บริหาร และที่เหลือส่วนใหญ่ใช้เป็นกองทุนเพื่อพัฒนาต่อไป [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 75] ฉะนั้นในแนวทางนี้วิสาหกิจเอกชนต้องพึ่งพารัฐบาลเกือบทั้งสิ้นเพื่อการอยู่รอด

ผลของการใช้วิธีการเหล่านี้ : ทำให้ธุรกิจเอกชนถูกกำจัดการอย่างรวดเร็ว สัดส่วนของมูลค่าผลผลิตอุตสาหกรรมทั้งหมดที่มาจากสาขาเอกชนได้ลดลงจาก 66% ในปี 1949 เป็น 39% ในปี 1952 และเป็น 16% ในปี 1955 ถึงสิ้นปี 1955 ประมาณ 82% ของผลผลิตอุตสาหกรรมเอกชนถูกสั่งซื้อโดยรัฐบาล และสัดส่วนของผลผลิตที่ถูกอุปทานโดยวิสาหกิจร่วมรัฐ—เอกชน ในช่วง 1952—1955 ได้เพิ่มขึ้นถึง 16% [Hughes and Luard, 1975, p. 94.]

สำหรับ การควบคุมในด้านการค้า : ในปี 1950 รัฐบาลและสหกรณ์ดำเนินการค้าประมาณ 14% และ 2% ของการค้าทั้งหมด ต่อมาในปี 1952 การค้าของรัฐและสหกรณ์รวมกันประมาณ 50% ของการค้าทั้งหมด หลังจากนั้นสัดส่วนนี้ก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ สำหรับการค้าต่างประเทศรัฐได้ควบคุมก่อนอื่น และตั้งแต่ปี 1953 ประมาณ 92% ของการค้าต่างประเทศควบคุมโดยรัฐ ส่วนการค้าปลีกที่รัฐควบคุมอย่างอ่อนนุ่มและคงอยู่นานกว่าการค้าชายส่งและการค้าต่างประเทศ ซึ่งเป็นกิจการประเภทที่รัฐและสหกรณ์เข้าดำเนินการโดยสิ้นเชิงก่อนการจัดตั้งระบบคอมมูนและ “การก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้า” ในปี 1958 นอกจากในขณะที่มีการรณรงค์มวลชนแล้ว รัฐเข้าควบคุมกิจการค้าของนายทุนอย่างอ่อนนุ่ม โดยทั่วไปในระยะแรกรัฐปล่อยให้เอกชนดำเนินการต่อไป แต่ค่อย ๆ เปลี่ยนฐานะให้เป็นเอเยนต์ขายแทนการค้าของรัฐ โดยได้รับผลตอบแทนเป็น % จากของที่ขายให้ รัฐบาลเป็นผู้กำหนดราคาขาย ฉะนั้นในที่สุดพ่อค้าเอกชนก็กลายเป็นพนักงานวิสาหกิจของรัฐ การค้าปลีกและการควบคุมการบริโภคนั้นรัฐกระทำควบคู่กันไป [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 73—74]

การค้าขายส่ง (wholesale trade) ได้ค่อย ๆ ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ สาขาเอกชนซึ่งควบคุม 76% ในปี 1949 ได้ลดเหลือเพียง 36% ในปี 1952 [Jean Chesneaux, 1979, p. 48.] การค้าของรัฐได้ทำหน้าที่ในการออกกฎข้อบังคับการค้าและการควบคุมราคา บริษัทของรัฐมีอำนาจออกคำสั่งแก่สาขาเอกชนให้ทำการแปรรูปวัตถุดิบและทำการผลิตตามปริมาณที่กำหนด

การควบคุมการค้าของรัฐยังได้ถูกจัดองค์การโดยผ่านสหกรณ์การค้า (commercial cooperative) ซึ่งได้เริ่มพัฒนาหลังปี 1950 สหกรณ์อุปทานและการขายเหล่านี้ได้รับสินเชื่อกจากรัฐ และโดยพื้นฐานทำหน้าที่เป็นหน่วยงานการค้าของรัฐเพื่อการจำหน่ายสินค้า บ่อยครั้งสหกรณ์สามารถขายผลผลิตต่ำกว่าราคาตลาด 10–20% และสมาชิกของสหกรณ์ก็สามารถซื้อเสื้อผ้า อาหาร และเครื่องมือทำนาในราคาค่อนข้างถูก จากปี 1950–1952 การค้าปลีกของเอกชนได้ลดลงจาก 83% เป็น 58% ที่เหลือเป็นการดำเนินการโดยสหกรณ์และร้านค้าของรัฐ ซึ่งเพียงจะได้เข้ามาดำเนินการ [Jean Chesneaux, 1979, p. 48.] และหลังจากนั้นผู้ขายปลีกเอกชนได้ค่อย ๆ ถูกแทนที่โดยร้านของสหกรณ์และสหกรณ์อุปทานและการตลาด เมื่อสิ้นปี 1954 การปฏิบัติหน้าที่ของการค้าขายส่งของเอกชนทั้งหมดถูกรับไปดำเนินการต่อโดยองค์การค้าของรัฐ [Chen and Galenson, 1969, p. 145.]

3.2 ขั้นตอนการควบคุมในปี 1955–1956

ในช่วงปี 1955–1956 เป็นระยะเวลาไล่เลี่ยกับการจัดตั้งสหกรณ์ก้าวหน้าในชนบท ปลายปี 1955 รัฐเริ่มรณรงค์กำจัดวิสาหกิจนายทุนในเมือง เหมืองเองกระตุ้นให้หาวิธีการแปรระบบเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมและการค้าให้รวดเร็วขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์จึงได้จัดให้มีการประชุมบรรดาผู้นำด้านธุรกิจในเมืองใหญ่ ๆ เพื่อหาความสนับสนุนในการเปลี่ยนแปลงเจ้าของและผู้ควบคุมในการผลิต ขบวนการดุจดุชวิสาหกิจเอกชนทั้งทางด้านอุตสาหกรรมและการค้าโดยรัฐได้พัฒนาอย่างรวดเร็วจนกระทั่งสิ้นปี 1955 และในต้นปี 1956 การเร่งรีบในการเปลี่ยนรูปอุตสาหกรรมและการค้าเอกชนเป็นสังคมนิยมได้ปรากฏในช่วงครึ่งหลังของปี 1955 บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ “รายวันประชาชน” วันที่ 13 ธันวาคม 1955 ได้เรียกร้องว่า “การแปรรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมนายทุน” ควรจะดำเนินการให้รุนแรงขึ้นโดย :

(1) การนำเอาการดำเนินการร่วมรัฐ-เอกชนมาใช้ทั้งในอุตสาหกรรมและการค้า

(2) การรับเอาอัตราดอกเบี้ยคงที่สำหรับการกระจายผลกำไรแก่นักอุตสาหกรรมหรือนักธุรกิจเอกชนที่เข้าร่วมกิจการ

3.2.1 การรณรงค์ที่รวบรัดและรุนแรง : รัฐบาลได้ดำเนินการอย่างรุนแรงในช่วง 2-3 เดือน วิสาหกิจเอกชนทั่วประเทศถูกดึงเข้าเป็นวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน ปรากฏว่าเมื่อสิ้นปี 1956 กิจการอุตสาหกรรมของนายทุนเอกชน 99% และนับได้เป็น 99.8% ของมูลค่าผลผลิต ได้ถูกแปลงรูปเป็นการดำเนินการร่วม ในขณะที่เดียวกันกิจการค้าของเอกชน 400,000 แห่งหรือนับเป็น 82% ของวิสาหกิจการค้าของเอกชนได้กลายเป็นวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน และอีก 1.4 ล้านหน่วยได้กลายเป็นสหกรณ์การตลาด [Chen and Galenson, 1969, p. 146. และ Hu Gengkang and Others, 1984, p. 29.] การเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบเช่นกันในวิธีการกระจายผลกำไรในวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน แต่เดิมแต่ละปีมีการแบ่งผลกำไรออกเป็น 4 ส่วน และ $\frac{1}{4}$ ให้แก่เจ้าของ ภายใต้ระบบใหม่จะจ่ายในรูปอัตราดอกเบี้ยคงที่ ตามมูลค่าทุนของวิสาหกิจซึ่งถูกประเมินโดยเจ้าของและได้รับความเห็นชอบจากเอเจนต์ของรัฐบาลที่รับผิดชอบ (โดยทั่วไปคือสาขาท้องถิ่นของกระทรวงการค้าภายใน) ภายใต้รูปแบบใหม่นี้ นักธุรกิจเอกชนไม่มีทางเลือกอีกเช่นเคย คือถูกบังคับให้ต้องยอมรับการตีค่าธุรกิจของเขายังไม่มีหลักเกณฑ์โดยพวกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น [Hughes and Luard, 1975, pp. 94-95.]

ไม่มีรายงานว่ามีการต่อต้านหรือเกิดความไม่สงบอย่างร้ายแรงในหมู่นักธุรกิจหรือเจ้าของร้านค้าต่อการเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางนี้ และพวกเขาพยายามที่จะรับเงื่อนไขที่น่าพอใจที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม พวกนักธุรกิจเอกชนตระหนักดีว่าอิสรภาพเพียงเล็กน้อยที่ยังมีอยู่นั้นจะอยู่เพียงไม่นาน ในสุนทรพจน์ ณ ที่ประชุม People's Congress ในเดือนมิถุนายน 1956 Chen Yun ได้เสนอว่าเงินปันผล 1-6% ซึ่งจ่ายให้แก่อดีตเจ้าของวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชนตามกำไรที่ได้รับนั้น ควรจะเปลี่ยนไปเป็นอัตราคงที่ 5% ต่อปี โดยไม่คำนึงว่าวิสาหกิจขาดทุนหรือได้กำไร ถึงแม้ว่าใน 2-3 กรณี จำนวนนี้อาจจะมาก ด้วยการจัดการ "ซื้อ" หุ้นเอกชนดังกล่าวนี้ ทำให้นายทุนถูกบีบให้ต้องเสียดุลสิ่งที่เขาสามารถควบคุมอยู่ในวิสาหกิจของตนไป คำสั่งของ State Administrative Council ในวันที่ 30 กรกฎาคม กำหนดว่าข้อเสนอดังกล่าวนี้จะถูกนำมาใช้โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ต่อมาในปีนั้นก็ได้มีการกล่าวเปรยให้ทราบอย่างชัดเจนว่า การจ่ายดอกเบี้ยให้แก่อดีตเจ้าของธุรกิจจะจ่ายให้ต่อไปอีกไม่นาน สดท้ายในเดือนธันวาคม ในสุนทรพจน์ต่อ All China Federation of Industry and Commerce นั้น Po-I-po ได้กล่าวว่า การจ่ายดอกเบี้ยจะจ่ายให้ต่อไปอีกเพียง 7 ปี คือจากที่ถูกกำหนดตั้งแต่แรกเริ่ม 1 มกราคม 1956 จนกระทั่งสิ้นสุดแผนห้าปีฉบับที่ 2 ในเดือนธันวาคม 1962 ซึ่งหวังกันว่าเมื่อมาถึงช่วงนี้ระยะของการแปลงรูปเป็นสังคมนิยมคงจะสำเร็จสมบูรณ์ในที่สุด เพียง 2-3 กรณีถ้านักธุรกิจตกอยู่ในฐานะลำบากทางเศรษฐกิจ การจ่ายให้จะยังคงอยู่ต่อไปหลังจากนั้น [Hughes and Luard, 1975, p. 98.] เมื่อสิ้นปี 1956 หุ้นเอกชนทั้งหมดในวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน มีมูลค่า 2.4 พันล้านหยวน

และรัฐต้องจ่ายดอกเบี้ยทั้งหมดประมาณ 120 ล้านหยวนต่อปี และจำนวนผู้ที่ได้รับดอกเบี้ยคือ 1.14 ล้านคน [Chen and Galenson, 1969, p. 146.] อย่างไรก็ตาม การจ่ายดอกเบี้ยให้แก่กองทุนซึ่งแต่เดิมกำหนดให้สิ้นสุดในปี 1962 ดังกล่าวแล้วนั้น ปรากฏว่าได้มีการขยายเวลามาจนกระทั่งถึงการปฏิวัติวัฒนธรรมในปี 1965 ทั้งดอกเบี้ยที่ควรให้ 5% นั้นก็ถูกลดลงเหลือเพียง 3.5% และในความเป็นจริงการจ่ายให้ได้ยุติลงในปี 1967 [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 77 และ Hu Gengkang and Others, 1984, p. 31.] มีผู้ให้เหตุผลว่าการที่คอมมิวนิสต์ยังให้ประโยชน์แก่พวกนายทุนอยู่ เนื่องจากต้องการเก็บไว้โฆษณาว่ายังมีศัตรูของชนชั้นกรรมาชีพอยู่ สิ้นสุดท้ายด้วยการเลิกจ่ายดอกเบี้ยชนชั้นนายทุนในจีนก็ถูกกำจัดไปทั้งในแง่ทฤษฎีและในแง่ที่เป็นจริง

ตาราง 1 การแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุน 1949—1957 (เป็นร้อยละ)

	1949	1952	1953	1954	1955	1956	1957
มูลค่าผลผลิตรวมของอุตสาหกรรมนายทุน							
จากวิสาหกิจร่วมรัฐ-เอกชน	3.1	11.5	13.3	33.0	49.8	99.8	99.8
จากวิสาหกิจนายทุนที่ดำเนินงานทั้งหมด หรือบางส่วนภายใต้สัญญาของรัฐบาล	11.5	49.6	53.6	52.6	41.0	0.2	0.2
จากวิสาหกิจนายทุนอิสระ	85.4	38.9	33.1	14.4	9.2		
จำนวนคนงาน							
ในวิสาหกิจรัฐ-เอกชน	6.0	10.8	10.8	22.9	37.5	99.4	99.5
ในวิสาหกิจของเอกชน	94.0	89.2	89.2	77.1	62.5	0.6	0.5

ที่มา : Hu Gengkang and Others, 1984, p. 30.

3.2.2 ขบวนการ “Rationalization” : การดูดซับธุรกิจของเอกชน ได้เกิดขึ้นพร้อมกับขบวนการ “การปรับปรุงเพื่อลดความด้อยประสิทธิภาพของหน่วย” หรือ “Rationalization” ตัวอย่างเช่น

(1) โรงงานผลิตแป้งที่เป็นของเอกชนทั้งหมดในกรุงปักกิ่ง ได้ถูกนำมารวมกันภายใต้การจัดการทั่วไปที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อที่จะประกันความร่วมมือกันในแผนการผลิตและการรวมกองเงินทุน

(2) โรงงาน 15 แห่งที่ทำการผลิตเครื่องไฟฟ้า ได้ถูกรวมเข้าเป็น 6 โรงงาน โดยแต่ละแห่งมีความชำนาญในการผลิต

- หม้อแปลง
- เครื่องวัดหรือมาตร
- เครื่องปิดเปิดไฟฟ้า
- วัสดุป้องกันกระแสไฟฟ้ารั่ว และ
- เครื่องระบายอากาศ

รูปแบบของการ Rationalization นี้ ได้ถูกนำมาใช้แพร่หลายตลอดทั่วประเทศ ในนครเชียงใหม่ ที่ซึ่งในปี 1955 มีธุรกิจเอกชนในอุตสาหกรรมกว่า 26,000 แห่ง และทำการจ้างคนงานราว ๆ 400,000 คน ได้มีการวางแผนที่จะแปลงรูป (บนฐานของมูลค่าการผลิต) 80% ของธุรกิจเหล่านี้ เข้าใน Joint state-private concerns โดยรัฐมีฐานะเป็น “หุ้นส่วนใหญ่” ในปี 1956 และ 90% ในปี 1957 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โจวเอินไหลได้รายงานต่อสภาองเกรสของ CCP วันที่ 16 กันยายน 1956 ว่า เมื่อสิ้นเดือนมิถุนายน 1956 99% ของวิสาหกิจนายทุนในแง่มูลค่าการผลิต ได้เข้ามาอยู่ภายใต้การดำเนินกิจการร่วมรัฐ-เอกชน [Hughes and Luard, 1975, p. 95.]

ผลของการ Rationalization : เป็นที่ปรากฏชัดว่าการแปลงรูปดังกล่าวได้เกิดขึ้นพร้อมกับแนวโน้มนำไปสู่การแตกแยกอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากในบางกรณีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้เข้าไปทำการยกเครื่องการจัดองค์กรทั้งหมด โดยเฉพาะในด้านการค้าเสียใหม่ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อการผลิตและการจัดการค้าที่เป็นอยู่ ในบางแห่งการรวมโรงงานทำไปด้วยความไม่รอบคอบ ผลก็คือ อุปทานเบื้องต้นและการปฏิบัติทางการตลาด หรือความเกี่ยวพันระหว่างสหกรณ์ตลาดเคลื่อนไป นำไปสู่

- ความหลากหลายที่ลดน้อยลง และผลผลิตคุณภาพต่ำมาก
- ความแออัดของโรงงานที่เต็มไปด้วยเครื่องมือ
- ความยุ่งยากในการจัดการเกี่ยวกับสภาพดำรงชีพที่มั่นคงสำหรับพวก

คนงาน

แนวทางแก้ปัญหา ก็คือ ในเดือนกุมภาพันธ์ 1956 สภาของรัฐได้ออกคำสั่งว่า ในช่วงเวลา 6 เดือนหลังการอนุมัติการเป็นเจ้าของร่วม ให้วิสาหกิจเอกชนดำเนินกิจการต่อไปตามปกติ ก่อนที่จะมีการจัดองค์กรใหม่ใด ๆ เกิดขึ้น [Hughes and Luard, 1975, p. 96.]

3.2.3 การรวมพ่อค้ารายย่อย พ่อค้าเร่ และพวกช่างฝีมือเข้าเป็นสหกรณ์ : ในฤดูร้อนปี 1956 รัฐบาลได้ดำเนินขั้นตอนต่อไปคือการเริ่มดำเนินการรวมพ่อค้ารายย่อย พ่อค้าเร่และช่างฝีมือเข้าเป็นสหกรณ์ การดำเนินการนี้เป็นไปโดยสมัครใจ แต่รัฐบาลก็ได้เตรียมการเพื่อ

ช่วยเหลือในการจัดตั้งองค์การของพวกเขาเข้าเป็นกลุ่มสหกรณ์ดังกล่าว เพื่อช่วยเหลือในการแก้ปัญหาความยากลำบากในการครองชีพ และ ปัญหาการจัดการธุรกิจของพวกเขา

(1) การแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมงานฝีมือของเอกชน (Individual handicraft industry) : ในขณะที่อุตสาหกรรมทันสมัยยังด้อยพัฒนาในยุคจีนเก่านั้น อุตสาหกรรมงานช่างฝีมือได้มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจ ช่างฝีมือจีนได้ทำกิจกรรมมากมายในการจัดหาสินค้าอุปโภคและสินค้าทุนนับหมื่นแสน ในเขตชนบท 60–70% ของปัจจัยการผลิตและสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันถูกอุปทานโดยพวกช่างฝีมือ อุตสาหกรรมงานฝีมือได้ผลิตสิ่งต่าง ๆ อาทิ อิฐ กระเบื้องและปูนขาว และยังได้ผลิตอะไหล่ต่าง ๆ แก่อุตสาหกรรมที่ทันสมัย ผลผลิตงานฝีมือทางศิลปะของจีนส่วนใหญ่ทำด้วยมือ ในปี 1952 เมื่อการฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจสำเร็จสมบูรณ์อุตสาหกรรมงานฝีมือนับได้ 8.8% ของมูลค่าผลผลิตอุตสาหกรรม—การเกษตรทั้งหมดของชาติ และช่างฝีมือรายย่อยที่เป็นอิสระในจีนมีจำนวน 7,360,000 คน [Hu Gengkang and Others, 1984, p. 21.] นอกจากนี้ยังมีชาวนาอีก 12 ล้านคนที่ทำการผลิตงานฝีมือเป็นงานปลีกย่อยเพื่อการค้าบนฐานของการทำงานไม่เต็มเวลา ในขณะที่ประชากรชาวนาจำนวนมากได้ผลิตงานฝีมือเพื่อใช้เอง รวมทั้งยังมีคนอีกจำนวนมากที่ทำงานในร้านงานฝีมือ [Chen and Galenson, 1969, p. 146.]

เช่นเดียวกับเศรษฐกิจส่วนบุคคลของชาวนา เศรษฐกิจส่วนบุคคลของช่างฝีมือมักมีขนาดเล็ก กระจัดกระจาย เทคโนโลยีก็ล้าหลังและประสิทธิภาพการผลิตต่ำ จากการสำรวจครัวเรือนช่างฝีมือ 80,000 แห่ง พบว่ากว่า 90% มีเงินทุนราว ๆ 300 หยวนต่อครัวเรือน มูลค่าผลผลิตต่อหัวน้อยกว่า 10% ของมูลค่าในอุตสาหกรรมที่ทันสมัย ส่วนใหญ่พวกเขาพบว่าเป็นการยากลำบากที่จะยังชีพ ไม่ได้รับการประกันสังคมยามเจ็บป่วย บาดเจ็บหรือตาย และต้องเผชิญกับอันตรายจากการถูกบีบบังคับโดยอุตสาหกรรมที่ทันสมัย พวกเขาจึงสมัครใจที่จะรวมทรัพย์สินของตนเข้าด้วยกันและจัดตั้งเป็นสหกรณ์

สำหรับอุตสาหกรรมงานฝีมือนี้ ส่วนใหญ่ปรากฏว่าผู้ใช้แรงงานเป็นเจ้าของและใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก ปกติเจ้าของเป็นผู้ใช้แรงงานไม่ต้องทำบัญชีแต่ประการใด ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่รัฐบาลจะนำเอามาตรการด้านภาษีมาใช้กับพวกช่างฝีมือได้อย่างได้ผล ประกอบกับพวกคอมมิวนิสต์ไม่ถือว่าพวกช่างฝีมือเป็นนายทุน จึงไม่มีแผนที่จะกำจัดพวกนี้โดยด่วน นอกจากนี้รัฐบาลไม่ใช่วิธีห้ามประกอบธุรกิจในการกำจัดลัทธิทุนนิยม แต่มักใช้มาตรการต่าง ๆ บีบบังคับ ด้วยเหตุนี้ผู้ประกอบอุตสาหกรรมงานฝีมือที่วางเฉยต่อขบวนการกำจัดลัทธิทุนนิยมจึงยังคงอยู่ต่อไปได้ และฝ่ายเจ้าหน้าที่ก็ยังเห็นประโยชน์ของการ

คงอยู่ของอุตสาหกรรมงานฝีมือ ทั้งนี้เพราะกิจการดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งเป็นการเพิ่มผลผลิต เนื่องจากในบางครั้งวัตถุดิบเป็นของที่ได้จากเศษของที่ทิ้งแล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม พรรคคอมมิวนิสต์พยายามหาวิธีการควบคุมโดยการเปลี่ยนอุตสาหกรรมงานฝีมือไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ โดยได้มีการดำเนินการ 3 ขั้นตอน เนื่องจากอุตสาหกรรมงานฝีมือส่วนใหญ่ทำการผลิตเพื่อตลาด ดังนั้นนโยบายของรัฐในการแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมงานฝีมือในขั้นแรก ก็คือ การจัดองค์การของพวกเขาเข้าเป็น “กลุ่มอุปทานและการตลาด” ขนาดเล็ก (Supply and marketing team) ซึ่งได้ทำการซื้อวัตถุดิบจากและได้ขายสินค้าสำเร็จรูปให้แก่บริษัทการค้าของรัฐ สมาชิกกลุ่มยังคงเป็นเจ้าของเครื่องมือของพวกเขาต่อไป และทำการผลิตในฐานะเป็นหน่วยอิสระ รับผิดชอบกำไรและขาดทุนของตนเอง ในขั้นที่ 2 กลุ่มอุปทานและการตลาดได้ค่อย ๆ ขยายตัวเข้าไปเป็นรูปแบบที่ก้าวหน้ามากขึ้นของสหกรณ์งานฝีมือ ซึ่งรู้จักกันในนามของ “สหกรณ์อุปทานและการตลาด” (supply and marketing co-operatives) ซึ่งสมาชิกไม่เพียงรวมกันเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุดิบและขายสินค้าให้แก่บริษัทการค้าของรัฐเท่านั้น แต่ยังสามารถร่วมมือกันในช่วงการผลิตทางอุตสาหกรรม กำไรส่วนหนึ่งที่ได้จากการดำเนินการร่วมกันนี้ได้ถูกใช้เพื่อซื้อเครื่องมือเป็นของส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันสมาชิกก็ได้เริ่มส่งมอบเครื่องมือที่เป็นของตนเองให้แก่สหกรณ์ เพื่อก่อตั้งเป็นเงินกองทุนรวมส่วนกลาง (a common pool of capital) ในขั้นสุดท้าย การร่วมมือทางด้านงานฝีมือก็ได้บรรลุถึงรูปแบบที่ก้าวหน้าที่สุด คือ “สหกรณ์ผู้ผลิตงานฝีมือ” (Handicraft producers' co-operative) ซึ่งปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นทรัพย์สินของสหกรณ์ การจัดการวิสาหกิจรูปแบบนี้ได้ถูกรวมเข้าด้วยกัน และกำไรหรือขาดทุนได้ถูกแบ่งปันกันโดยสมาชิก รายได้ภายหลังการหักเป็นภาษี ทุนสำรอง และกองทุนสวัสดิการแล้ว ก็ได้ถูกกระจายให้แก่สมาชิกในรูปค่าจ้างและโบนัสตามข้อบังคับของรัฐบาล สหกรณ์ดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจรวมหมู่สังคมนิยม

การแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของอุตสาหกรรมงานฝีมือได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว จำนวนร้อยละของพวกช่างฝีมือในสหกรณ์คือ 3.1 ในปี 1952 และ 26.9 ในปี 1955 ขบวนการจัดตั้งสหกรณ์งานฝีมือนี้ดำเนินไปพร้อมกับขบวนการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรในช่วง 1955—1956 เมื่อถึงเดือนกันยายน 1956 ปรากฏว่า 60% ของพวกช่างฝีมือเอกชนได้ถูกรวมเข้าในสหกรณ์ผู้ผลิตอุตสาหกรรม (Industrial producers' co-operatives) กลุ่มผู้ผลิต (Producers' groups) หรือสหกรณ์อุปทานและการตลาด (Supply and marketing co-operatives) คือเริ่มจากการมีสหกรณ์ 300 แห่ง มีสมาชิก 88,000 คน ในปี 1949 มาเป็นประมาณ 200,000 สหกรณ์ มีสมาชิกกว่า 5 ล้านคน ในปี 1956 เมื่อถึงสิ้นปี 1956 เกือบ 92% ของช่างฝีมือเอกชนทั้งหมดในจีน

ได้ถูกดูดซับเข้าไปในบางรูปแบบของสหกรณ์งานฝีมือ [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 77 และ Chen and Galenson, 1969, p. 147.] นับได้เป็น 93% ของมูลค่าของผลผลิตรวมของอุตสาหกรรมงานฝีมือ และปรากฏว่าสหกรณ์ผู้ผลิตมีมากกว่าสหกรณ์งานฝีมือประเภทอื่น ๆ รวมกัน

ข้อสังเกตก็คือในระยะแรกรัฐบาลยังไม่มียุทธศาสตร์ที่แน่นอนในการส่งเสริมสหกรณ์ผู้ผลิตงานฝีมือ แต่เมื่อกระแสคลื่นการเมืองโดยทั่วไปซึ่งเร่งรัดให้สังคมจัดระบบการผลิตแบบสังคมนิยม จึงมีการส่งเสริมให้รวมสหกรณ์ขนาดเล็กเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม ในช่วง “การก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้า” และการรณรงค์จัดตั้งคอมมูน สหกรณ์งานฝีมือก็ถูกกระทบกระเทือน สหกรณ์จำนวนมากได้สลายตัวไปเนื่องจากสมาชิกจำนวนมากเปลี่ยนอาชีพไปทำงานในโรงงานของคอมมูน หรือไม่ก็ทิ้งงานไปทำเตาหลอมเหล็กตามสนามหญ้าหลังบ้าน เพื่อให้ได้เหล็กจำนวนมากขึ้นตามนโยบายของพรรค [เขียน ชีระวิทย์, 2519, หน้า 78] ดังนั้นจำนวนสหกรณ์งานฝีมือจึงลดลง อย่างไรก็ตาม สหกรณ์งานฝีมือยังคงอยู่ อย่างน้อยที่สุด ตราบเท่าที่ผลผลิตของสหกรณ์สามารถแข่งขันกับสินค้าที่ผลิตด้วยเครื่องจักรได้

ตาราง 2 ความก้าวหน้าของสหกรณ์งานฝีมือ, 1952—1957 (%)

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
มูลค่าผลผลิตรวมที่ผลิตโดย :						
สหกรณ์หรือกลุ่มงานฝีมือ	3.5	5.6	11.2	19.9	92.9	95.2
สหกรณ์งานฝีมือ	3.4	5.3	8.2	12.9	86.2	88.8
ช่างฝีมือเอกชน	96.5	94.4	88.8	80.1	7.1	4.8
จำนวนคนงานใน :						
สหกรณ์หรือกลุ่มงานฝีมือ	3.1	3.9	13.6	26.9	91.7	90.2
สหกรณ์	3.0	3.5	6.7	11.9	73.6	72.6
อุตสาหกรรมงานฝีมือเอกชน	96.9	96.1	86.4	73.1	8.3	9.8

ที่มา : Hu Gengkang and Others, 1984, p. 23.

(2) การแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของธุรกิจขนาดเล็ก (Small Business) คือ การค้าย่อยและการค้าเร็ว : พ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร็วค่อย ๆ ถูกดึงเข้าสู่สหกรณ์เช่นกัน นักธุรกิจขนาดเล็กส่วนใหญ่ทำกิจการด้วยเงินทุนจำนวนน้อยมากและกำไรต่ำ ปกติพวกเขาทำธุรกิจเองไม่มีผู้ช่วย หรืออาจจะมีก็เพียง 1 หรือ 2 คน ส่วนใหญ่พึ่งตนเองและคนในครอบครัว แต่พวกเขาก็ทำธุรกิจทุกแห่งทั้งในเขตเมืองและชนบท พ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร็วส่วนใหญ่เฝ้าขายของและมีบทบาทสำคัญในการสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน และในการขายสินค้าต่าง ๆ

ระหว่างเมืองกับหมู่บ้าน จากการสำรวจในปี 1955 พบว่ามีบุคคลจำนวน 3.3 ล้านคนใน 2.8 ล้านครัวเรือน ที่ทำงานในฐานะพ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร่ นับได้เป็น 96% ของจำนวนครัวเรือนและ 65% ของรายรับทางธุรกิจในการค้าของเอกชน [Hu Gengkang and Others, 1984, pp. 33–34.]

การแปลงรูปเป็นสังคมนิยมของธุรกิจขนาดเล็กได้เกิดขึ้น 2 ขั้นตอน คือ จัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ (Co-operative teams) และต่อมาเป็นร้านสหกรณ์ (Co-operative stores) ในขั้นแรก พวกพ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร่ได้ถูกจัดองค์การเข้าไปในกลุ่มสหกรณ์ สมาชิกของกลุ่มยังคงทำธุรกิจโดยอิสระและรับผิดชอบกำไร—ขาดทุนของตนเอง แต่พวกเขาเกี่ยวข้องกับ การค้าสังคมนิยมแบบรวมหมู่โดยทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้จำหน่ายปลีก ตัวแทนนายหน้า (Commission agents) หรือตัวแทนการซื้อสำหรับการค้าของรัฐ สมาชิกได้รับสินค้าจากรัฐและขายสินค้าในราคาทางการ รายได้ของพวกเขาได้มาจากความแตกต่างระหว่างราคาขายส่ง และราคาขายปลีก หรือจากค่านายหน้าที่ย่ำโดยรัฐ ขั้นที่ 2 รูปแบบที่ก้าวหน้ากว่าของความ ร่วมมือทางการค้าก็คือร้านสหกรณ์ ดำเนินกิจการแบบรวมหมู่คือเป็นรูปแบบของกรรมสิทธิ์ สังคมนิยมรวมหมู่ แต่ละร้านสะสมสต็อกขายสินค้า คิดกำไร—ขาดทุนบนฐานที่เป็นอันเดียวกัน ผลกำไรหรือขาดทุนถูกแบ่งปันกันในระหว่างสมาชิก

การรณรงค์แปลงรูปเป็นสังคมนิยมอย่างกว้างขวางระดับชาติซึ่งเริ่มใน ครึ่งหลังของปี 1955 ปรากฏว่าพ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร่จำนวนมาก ได้เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม สหกรณ์และร้านสหกรณ์ ถึงสิ้นปี 1956 หน่วยย่อย 1.15 ล้านหน่วยหรือครัวเรือน ในการค้าปลีก และการขายอาหารและเครื่องดื่มซึ่งเป็น 46% ของจำนวนทั้งหมดในธุรกิจขนาดเล็ก ได้ถูกจัด องค์การเข้าไปในกลุ่มสหกรณ์ ในขณะที่ 800,000 หน่วย หรือ 32% ของทั้งหมด ได้ถูกรวมเข้า เป็นร้านสหกรณ์ หน่วยที่เหลืออีกประมาณ 540,000 หน่วยยังคงเป็นอิสระ เนื่องจากส่วนใหญ่ กระจายอย่างกว้างขวางตลอดทั่วชนบทเกินกว่าที่จะรวมเป็นสหกรณ์ได้อย่างง่าย ๆ หน่วยเหล่านี้ยังคงอยู่ในฐานะที่เป็นแบบปัจเจกชน ภายใต้การตรวจตราอย่างใกล้ชิดขององค์การการค้าของรัฐ [Chen and Galenson, 1969, p. 147.] สำหรับร้านค้าของรัฐทำหน้าที่ในฐานะเป็น

- ผู้ขายส่งสำหรับกลุ่มสหกรณ์ของพวกพ่อค้าย่อยและพ่อค้าเร่
- ผู้อุปทานสินค้าต่าง ๆ
- ผู้หาเงินกู้จากธนาคารแทนกลุ่มสหกรณ์

โดยวิธีการเหล่านี้ ร้านค้าและพ่อค้าย่อยต้องขึ้นอยู่กับร้านค้าของรัฐอย่างสมบูรณ์ และในที่สุด ก็ถูกกลืนเข้าไปในร้านค้าของรัฐ สำหรับพ่อค้าเร่ก็เช่นกัน ในที่สุดก็กลายเป็นเอเจนต์ขององค์ การค้าที่ใหญ่กว่า หรือมีฉะนั้นก็ถูกขจัดไป [Hughes and Luard, 1975, p. 97.]

สรุปผลของการดำเนินการเหล่านี้ : เมื่อสิ้นปี 1956 ธุรกิจเอกชน แม้กระทั่งธุรกิจที่เล็กที่สุดก็ถูกดูดกลืนโดยแท้จริงเข้าสู่เศรษฐกิจที่ดำเนินงานโดยรัฐ (State-run economy) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ความขัดแย้งระหว่างผู้แทนของรัฐในวิสาหกิจใหม่ที่เป็นเจ้าของร่วมกับผู้แทนฝ่ายเอกชน ผู้ซึ่งในหลายกรณีทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ ก็มักจะปรากฏบ่อยครั้ง ณ ที่ประชุมคองเกรสของ All-China Federation of Industry and Commerce ได้มีการรับรองว่าในบางกรณี “ความเกี่ยวพันเหล่านี้ไม่ราบรื่นทั้งหมด” อดีตนักธุรกิจบางรายถูกกล่าวหาว่าไม่ให้ความร่วมมือและยังมีความคิดแบบกระฎุมพีหลงเหลืออยู่ แต่ก็ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์อื่น ๆ อีกมากในแนวทางอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพูดจาอย่างเปิดเผยในช่วงของการปรับปรุงทัศนคติ (Rectification) และขบวนการ “ดอกไม้ทั้งร้อยบาน” ระหว่างฤดูใบไม้ผลิปี 1957 ทางด้านเอกชนก็ได้แสดงความข้องใจอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับความหยابคายของสหภาพแรงงานและผู้แทนของรัฐ รวมทั้งความไม่มีประสิทธิภาพของฝ่ายบริหารที่รัฐแต่งตั้งซึ่งเป็นผู้ควบคุมกิจการ นักธุรกิจได้อ้างว่าทางฝ่ายรัฐใช้วิธีเผด็จการ และไม่ยอมให้ฝ่ายตนมีส่วนใด ๆ ในการตัดสินใจนโยบายหรือบุคลากร ดังนั้นประสบการณ์และความสามารถทางเทคนิคของพวกตนจึงสูญเปล่า บางคนยังได้เรียกร้องให้มีการไต่ถามถึงความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างขบวนการต่อต้าน 5 ประการเมื่อ 6 ปีก่อนด้วย เมื่อถึงช่วงนี้ปรากฏว่ารัฐบาลก็เริ่มตระหนักดีว่าจะมีอันตรายถ้าดำเนินขบวนการเปลี่ยนเป็นสังคมนิยมในแคว้นต่อไป เนื่องจากจะทำให้ความเชี่ยวชาญของนักธุรกิจเอกชน ซึ่งได้พัฒนาประสบการณ์มาเป็นเวลานานสูญหายไป อันจะเป็นผลเสียเพราะประเทศมีความต้องการเร่งด่วนในอันที่จะใช้ประโยชน์จากความชำนาญนี้

แนวทางแก้ไข : มาตรการต่าง ๆ ที่องค์กรเศรษฐกิจของรัฐนำมาใช้เพื่อกำจัดอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุน กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น อาทิเช่น

- (1) ระบบการประกัน การควบคุม และการผลิตของโรงงานต่าง ๆ โดยสัญญาของรัฐบาล ในหลายกรณีถูกยกเลิก และในอนาคตจะทำการผลิตเฉพาะสำหรับตลาด
- (2) ร้านค้าปลีกของรัฐ ณ ระดับพื้นฐาน เช่นเดียวกับเอเยนต์ขายส่งสามารถที่จะซื้อโดยตรงจากโรงงาน
- (3) นักธุรกิจรายย่อยและพ่อค้าเร่ สามารถที่จะดำเนินธุรกิจของตนเองได้ภายใต้หน่วยสหกรณ์ (Co-operative team)
- (4) การผูกขาดการค้านำเข้าโดยเอเยนต์ของรัฐจะถูกกระจายออกไป

(5) วิสาหกิจร่วมได้รับการขอร้องให้จัดตั้งร้านนำเข้า เพื่อจัดการธุรกิจซึ่งแต่เดิมเอกชนเคยทำอยู่

(6) ข้อบังคับเกี่ยวกับการควบคุมตลาด ซึ่งถูกกำหนดเพื่อกำจัดกิจการเก็งกำไรของอุตสาหกรรมและการค้าของนายทุน จำต้องถูกยกเลิก และพ่อค้าเอกชนก็เข้าไปมีส่วนมากขึ้นในตลาดผลผลิตการเกษตรปลีกย่อย

ฉะนั้นภายหลัง 1 ปีของการแปลงรูปเป็นสังคมนิยมในอุตสาหกรรมได้เพียงเล็กน้อย ตลาดเสรีและแม้กระทั่งสิ่งจูงใจด้านกำไรได้ปรากฏอีกครั้งหนึ่ง [Hughes and Luard, 1975, p. 100.]

3.3 ขั้นตอนการควบคุมในช่วง 1957-1958

ภายหลังการเปลี่ยนไปเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมรัฐ—เอกชนปรากฏว่าเจ้าของธุรกิจเอกชนเดิมก็ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินงานทำในวิสาหกิจร่วมรัฐ—เอกชนใหม่นี้ต่อไป เพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์และความชำนาญด้านการจัดการของบุคคลเหล่านี้อีกต่อไป ในกรณีดังกล่าวนี้ นอกเหนือจากจะได้รับเงินปันผลแล้ว บางคนก็ยังได้รับเงินเดือนเท่ากับผู้จัดการวิสาหกิจที่ดำเนินการโดยรัฐด้วย สำหรับเจ้าของเดิมที่ไม่อาจทำงานได้ก็ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมโดยผ่านการบรรเทาทุกข์ สิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการไถ่ถอนหรือชำระหนี้ด้วยการสำรวจปี 1957 ได้แสดงว่ามีผู้ถือหุ้นเอกชน 710,000 คนที่ได้รับดอกเบี้ยคงที่ และอดีตสมาชิกของสหภาพการจัดการทุนนิยมจำนวน 100,000 คน ได้รับการจ้างทำงานต่อ ในจำนวนนี้ 60–65% ได้ทำหน้าที่โดยตรงในด้านการผลิตหรือการดำเนินธุรกิจ ในขณะที่ 35–40% ได้รับงานทางด้านการจัดการ พวกเขาได้รับค่าจ้างสูงด้วย [Hu Gengkang and Others, 1984, p. 32.]

ต้นปี 1957 อดีตเจ้าของวิสาหกิจเอกชนจำนวนมาก ได้แสดงความต้องการที่จะเปลี่ยนสถานะของตน คือขอจัดความเป็นนายทุน ถ้าสิ่งนี้หมายถึงการไม่รับดอกเบี้ยหรือผลประโยชน์ที่จ่ายให้สำหรับธุรกิจในอดีตของพวกเขา ทั้งนี้เนื่องจากการยอมรับดอกเบี้ยต่อไปและการที่ยังคงอยู่ภายใต้การระบอบอย่างเป็นทางการว่าเป็นนายทุน ทำให้เสียเปรียบคือถูกกีดกันออกจากสหภาพแรงงานและจากเงินประกันและบำนาญ และไม่ได้รับความเชื่อถือทางสังคมโดยเฉพาะในสายตาของทางการ พวกเขาต้องการให้ถูกพิจารณาในฐานะสมาชิกของชนชั้นทำงาน มีบางรายเสนอว่าดอกเบี้ย 7 ปีที่จะจ่ายให้นั้นควรเปลี่ยนเป็นพันธบัตรซึ่งไถ่ถอนได้หลัง 25 ปี ฉะนั้น ถึงแม้ว่านายทุนเหล่านี้ซึ่งมีรายได้ต่ำจากเงินปันผลของพวกเขา จะได้รับผลประโยชน์ด้านสวัสดิการสังคม 2–3 อย่าง แต่สำหรับความต้องการหรือการเรียกร้องเหล่านี้ได้ถูกปฏิเสธ

ในปี 1958 เฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ 2-3 เมืองที่นักธุรกิจเอกชนถูกขจัดไปอย่างสิ้นเชิง ในเทียนสินได้มีการประกาศทันทีในปี 1958 ว่านักธุรกิจที่เหลืออยู่ทั้งหมด 37,000 คนได้ถูก “ปฏิรูป” ในช่วง 1 สัปดาห์ของการรณรงค์ ในปักกิ่งนายทุนจำนวน 1,000 คนถูกขอร้องให้เข้าร่วมในขบวนการรณรงค์แรงงานบุคลลากร โดยการทำงานในโรงงานของตน ดังนั้นพวกเขา จึงได้สลัดแนวความคิดแบบกระฎุมพีออกไป และได้ถูกดูดซับเข้าสู่ชนชั้นกรรมาชีพ รวมทั้ง นักธุรกิจจำนวนมากยังได้ถูกขอร้องให้ส่งมอบที่ดินของตนเพื่อรับการจ่ายในรูปดอกเบียจากรัฐ แทนที่ค่าเช่า อันที่จริงปรากฏว่าทรัพย์สินให้เช่าที่เป็นของเอกชนทั้งหมดได้ถูกรัฐรับไปดำเนินการต่อในเดือนกรกฎาคม 1958 [Hughes and Luard, 1975, p. 101.]

สรุป จากเริ่มแรกอุดมการณ์ของรัฐบาลก็คือ การจัดรูปแบบองค์กรเศรษฐกิจในจีนที่เป็นของเอกชนทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในกรณีของการค้าปลีกวัตถุดิบประสงค์ทางเศรษฐกิจ ที่เป็นประโยชน์อย่างมากไม่สามารถบรรลุความสำเร็จโดยขบวนการ แต่เวลานี้เป้าหมายดังกล่าว ก็บรรลุผลโดยแท้จริง การแปลงรูปธุรกิจเอกชนก็เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในสาขาเกษตร คือส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยการบังคับเอาทันที แต่ได้อาศัยการใช้ประโยชน์ของความกดดันทางการเมือง ค่าปรับและการชักชวนทางการเงินที่ไม่อาจทำทลายได้ โดยเครื่องมือเหล่านี้เจ้าหน้าที่ก็สามารถทำให้เกิดผลเช่นเดียวกับการโอนกิจการขายส่งเป็นของรัฐ ด้วยการชดเชยเงินปันผลให้เพียง 2-3 ปีเท่านั้น สรุปได้ว่าขณะนี้ข้อกำหนดเกี่ยวกับลัทธิได้เป็นไปตามแนวคิดดังกล่าว

4. ชัยชนะของสังคมนิยมในจีน

ชัยชนะในการแปลงรูปเป็นสังคมนิยมในด้านการเกษตร งานฝีมือ อุตสาหกรรมและการค้าของนายทุน ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานต่อโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจของจีน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์โดยเปรียบเทียบของสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ในรายได้ประชาชาติ, 1952-1956 (%)

	1952	1953	1954	1955	1956
เศรษฐกิจของรัฐ	19.1	23.9	26.3	28.0	32.2
เศรษฐกิจของสหกรณ์	1.5	2.5	4.8	14.1	53.4
เศรษฐกิจรัฐ-เอกชน	0.7	0.9	2.1	2.8	7.3
เศรษฐกิจนายทุน	6.9	7.9	5.3	3.5	—
เศรษฐกิจปัจเจกชน	71.8	64.8	61.0	51.6	7.1

ที่มา : Hu Genkang and Others, 1984, p. 32.

จากตารางแสดงว่า เมื่อสิ้นสุดปี 1956 เศรษฐกิจสังคมนิยมได้กลายเป็นส่วนสำคัญ และระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมได้ก่อตั้งขึ้นเรียบร้อยแล้ว ลักษณะสำคัญของระบบนี้ คือ

1. ปัจจัยการผลิตเป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนรวม รวมถึงกรรมสิทธิ์สังคมนิยมโดยประชาชนทั้งหมดในเศรษฐกิจของรัฐ และกรรมสิทธิ์รวมหมู่สังคมนิยมโดยประชาชนทำงานในเศรษฐกิจรวมหมู่

2. การใช้หลักการ “จากทุกคนตามความสามารถให้แก่ทุกคนตามผลงาน” บนพื้นฐานของกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของปัจจัยการผลิต และผลที่ตามมาก็คือ การกำจัดการขูดรีด

3. เศรษฐกิจที่มีการวางแผน ขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของปัจจัยการผลิต
